

УДК 821.161.2.09+929 Летюк

І. Є. Обухова

**ЛЮДИНА І ВІЙНА
В ПОВІСТІ Є. ЛЕТЮКА „РІК, ОДИН ТІЛЬКИ РІК”**

Тема Великої Вітчизняної війни займає важливе місце у творчості Євгена Летюка. Героїзм, совість, честь, вірність своїй державі – саме ці проблеми зачіпає письменник. Але однією з головних тем залишається тема героїзму. Причому письменника цікавить не стільки його зовнішній прояв, скільки те, яким шляхом людина приходиться до подвигу, до самопожертви, чому, в ім'я чого робить героїчний учинок. У своїй повісті „Рік, один тільки рік” Євген Летюк відобразив події Другої світової війни очима маленького хлопчика.

Оповідь у творі ведеться від одного з головних героїв повісті – Василька, хлопця четвертого класу, сина партизана Максима. Війна сприймається хлопцем як найтяжче в житті лихо. Він вважає її безглуздою, бо там гинуть люди. Події твору відбуваються протягом одного року: письменник показує життя села за часів Великої Вітчизняної війни.

Письменник розпочинає повість описом села, по якому безкінечно йдуть солдати: „... Запилені, спітнілі, змучені. Лець тягли ноги. Деякі їхали на велосипедах... Йшли і йшли наші війська. На схід... На ходу бійці і пили, і їли... Йшли від ранку і до вечора...” [2, с. 44 – 45]. Повість має сюрреалістичні ознаки. Головним психологічним мотивом сюрреалізму є руйнування всього, що оточує людину. На початку твору Василькові наснився сон: „І снилось Василькові, що його впіймав павук. Спіймав, наче звичайнісіньку дурнувату муху, схопив міцно і добирався до нього своїми липкими лапами... Василько намагався кричати, але тільки дзижчав, наче і справді бідолашна комаха... Василько вирвався з липких обіймів, відбіг у бік, але все ще гув по-мушиному, принизило і жалібно” [2, с. 45 – 46]. Цим сном письменник показав Україну, яка опинилася у „пазурах” фашистів.

Найтяжчим горем для селян стає повернення куркуля Івана Науменка, який співпрацює з німцями і стає старостою на селі: „Отак того дня Василько вперше в житті побачив куркуля. Не на сцені сільського клубу, не в кіно. Живого. А надвечір до села вступили німці” [2, с. 47]. Він є одним із центральних героїв повісті. Повернувшись до села, Науменко починає забирати своє колишнє майно в людей, щоб зажити краще в новій хаті: „Він винюхував по селу, що в кого було з колишніх достатків. Бо знаходилися такі, що в свій час усе бачили та на вус мотали, от йому й розказали. А він склав списочок. Великий такий списочок. І от тепер не заспокоївся, доки не викреслив з нього останню відібрану річ. Брав своє чи не своє, аби таке, як колись було в нього”

[2, с. 64]. Науменко робить усе, аби вислужитися перед німцями. Він з ними п'є, гуляє, виконує всі їхні забаганки.

Дуже яскраво, з неприхованою ворожістю письменник описує прихід трьох німців: „Двері розчинилися враз, широко, як розчиняються рукою господаря... Зайшли сміливо, не остерігаючись, як заходять у власну домівку...” [2, с. 49]. За наказом німців у селі створюється поліція, до складу якої входять тільки ті, хто хоче служити фюреру, ті, хто зрадили Батьківщину: „З консервних бляшанок повірізували собі охоронці нового порядку тризубці на кашкети, з жіночих спідниць надрали жовтих та блакитних смуг для нарукавних пов'язок. А віталися між собою чудернацько: викидали, наче німці, руку вперед...” [2, с. 55 – 56]. Автор глузує з таких поліцаїв, які одягнені як блазні. Використовуючи засоби іронії, автор висміює людей, які ладні продати свою душу дияволу, аби жити краще, їм все одно, хто буде при владі, аби тільки їм жилося добре. Тепер поліцаї папірці з наказами місцевої влади почали наклеювати на стіну крамниці, а мешканці повинні були приходити, щоб не пропустити якогось нового розпорядження.

Одного дня Василько прочитав наказ: „Згідно розпорядження німецьких властей наказую в три дня знести політичеські та інші книжки в купу біля бувшої школи...” [2, с. 56]. Життя до війни відкарбувало в свідомості Василька приємні спогади від читання книжок. Цей спогад як найсвітліший образ постійно живе в свідомості хлопчика. Знищення книжок стає для нього найсильнішим ударом. Дуже тяжко хлопець розстається зі своїм скарбом: „Довго перебирали книги, думали-гадали: які ж віддати? І на яку б Василько не глянув, позбутися кожної з них для нього було однаково, що пальця втяти. Довго перекладав книжки з місця на місце, а потім не втримався, розплакався...” [2, с. 57]. Біля школи хлопця побили німці, бо той відмовляється носити книжки до вогнища. Символічним є кінець розділу: „... тоді Мишко підвів приятеля на ноги, потримав його за плечі, а потім обережно повів по стежці, геть засипаній сірим попелом книг” [2, с. 59]. Образ попелу книг указує на те, що навіть після спалення паперу думки письменників навіки залишаться в пам'яті людей.

Перед Новим роком відкривається школа. В село прислали вчителя, який повинен учить дітей робочій силі. Він вважає, що „... дітей маємо вчити не тільки письменності, а й прищеплюватимемо їм фахові задатки – рільництво, крільництво. Діти вчилися за советів всіляких витребеньків, треба вибити з їх голів той ідеологічний мотлох. Отже, дітям – послух і трудові навички. І мову наших визволителів у такій мірі, щоб розуміти накази. Все інше – до дідька...” [2, с. 71 – 72]. Кожен день у школі починається з молитви фюреру, що показує ставлення вчителя до німців. Він вважає, що тільки найкращий учень класу здатен читати молитву. Василько має сильний характер і, прислухаючись до дідового заповіту, перестає вчити німецьку мову: „Ніяк не давалась останнім часом Василькові німецька мова. Якщо раніше він відповідав учителеві

жваво, не запинаюся, то зараз і літери називав неправильно, і слова перекручував...” [2, с. 83]. Образ ворога постає в його уяві як зголоднілий володар Європи, який усе зжирає на своєму шляху. Глибокий психологічний аналіз, який автор дає своїм героям, розкриває внутрішній світ, причини і слідство багатьох учинків.

Є. Летюк ненавидить війну за страждання, що вона заподіяла людям. Його герої-селяни – люди залякані, боязкі, вони звикли, що оточує байдужість і лють, де вони розраховують на співчуття і увагу. Війна позбавила їх хліба, притулку, сім'ї.

У перших розділах повісті маленький герой не вражає читача ні мужністю, ні силою. Але з розвитком подій читачі розуміють, що силу його духу ніщо не може зламати. Жага помсти наростає в серці маленького хлопчика. Він разом із другом Мишком підкидає торбу з бджолами старості та його гостеві з райцентру. Показовим є епізод, коли матір Мишка збирається його піонерською краваткою мазати піч. Хлопець вириває трикутник з рук і з того моменту Василько ще більше почав його поважати.

У житті Василька з дитинства трапляється горе за горем. Спочатку вбивають матір, „бо дуже активна була, партійна, розкуркулювала всіх, членом сільради була... А гарна була молодиця, бойова...” [2, с. 59]. Потім убивають діда, який був для хлопця як батько. Дід Антін до останнього відстоював своє майно, за що і поплатився своїм життям: „Данило широко розмахнувся, приклад аж вгруз дідусеві в груди. Якусь мить старий стояв, потім випустив з рук вила і боком, боком, заточуючись, ступив кілька кроків. Схопився за груди, захрипів і впав” [2, с. 70]. Данило Сук, поліцай, почепив за спину гвинтівку, відв'язав корову і, ні на кого не дивлячись, повів її з двору. Автор не дає оцінки такому вчинку. Він співчуває родині й продовжує далі описувати вдачу Антіна Плакучого. Саме прізвище говорить за долю цього чоловіка. Життя в нього було тяжке: з раннього дитинства він працював у полі, але ніколи не скаржився, знав напам'ять клички й масті усіх корів, які перебували в його руках. Заповітом діда стали слова: „Господом богом прошу вас, Петре, і ти, Василю. Не подаруйте супостатам кривди” [2, с. 71]. З цього моменту в селі починають з'являтися партизани, і навіть Василько допомагає здолати ворогів.

Після смерті діда Антіна перед нами з'являються бійці одного з партизанських загонів – Максим і батько Василька, Петро Плакучий. Максим прибув до села за наказом німців: „Перед Мишком стояв високий смагляволиций юнак, гострий ніс і швидкі чорні очі надавали йому циганкуватості. Ліва рука була забинтована і висіла спереду не перев'язі” [2, с. 61]. Усю теплоту своєї душі герой віддає Мишкові та Васильку. Змальовуючи нагнітання трагічних деталей, які фіксуються свідомістю Максима, боротьба з німцями асоціюється в героя з вірою в краще майбутнє. Він потроху придивляється до всього в селі, просить Василька показати всі місця на річці, де можна плавати й рибалити.

Образ Максима викликає глибоку віру в моральну силу людини. Образ Петра Плакучого з'являється наприкінці твору. В повісті не описано життя Петра, а подаються тільки окремі деталі: жінку вбили, є малий син, працював шофером, постійно хворіє. Петро разом із Максимом убиває двох поліцаїв, які завдали великої шкоди селу, залишаючи записку: „Всіх запроданців, німецьких блюдолизів і лизозадів чекає доля Гуні і Сука... А внизу підпис: Степовий месник” [2, с. 103]. Максим і Петро – народні месники, які ведуть боротьбу проти загарбників, проти фашистів. Коли Василько дізнається, що його батько – партизан, то його серце наповнюється гордістю. Василько дуже кмітливий і розумний хлопчик, бо він давно вже запримітив, що батько і Максим щось задумали, дуже часто заставляв їх хлопець удвох за розмовою.

Новим наказом німців стає розпуск колгоспу. Староста має влаштувати свято, на якому люди мають прославляти фюрера: „Розпуск колгоспів має перетворитися на справжні свята, котрі мають стати виявом глибокої пошани до нового порядку, а також любові до великого фюрера” [2, с. 98]. Письменник розкриває внутрішні таємниці селян, показує внутрішній рух у царині повсякденного життя. Але свято не відбудеться, бо партизани не можуть цього дозволити.

Справжнім святом стає визволення Максимом і Петром села від німців. Чоловіки готуються до походу: „Ладнали тачанки, вози, солдатські повози, кували коней, відгодовували їх вівсом та ячменем, щоб не знади коні втоми, щоб блискавками мчали вперед, щоб їх іржання...нагнали жагу на фашистів, на їх поплентачів, на запроданців...” [2, с. 101 – 102]. У селі люди роблять усе для свята: варять борщі, готують різні страви. У цей день староста Науменко був щасливий як ніколи. Він вважає себе всевладним, бо незабаром стане господарем власної землі. Але його думки перебиває стукіт у двері – прийшли партизани: „Науменко підняв руки. Вони раптом дрібно-дрібно затремтіли. Бо пан староста побачив на кашкетах своїх несподіваних гостей червоні стрічки” [2, с. 106]. Староста розуміє неминучість своєї загибелі. Письменник, деталізуючи рухи старости, показує, що така людина як блазень, може бути на два боки – і з німцями, і з нашими.

Закінчується повість тим, що до села приїжджає комендант, якого заарештовують партизани. Дуже яскраво автор описує психологічний стан Василька, який бачить цю картину: „Василько, сяючи очима, роздивлявся навколо, а руками міцно тримав батька, який стояв поруч із Максимом серед партизанів” [2, с. 107]. Внутрішній світ хлопчика вимальовується в процесі розвитку. Летюк прагне зобразити характер почуттів, переживань, процес відчуття зміни.

Символічною є назва твору: „Рік, один тільки рік були ви під фашистами, а скільки лиха зазнали, скільки сліз пролили і від нього, і від його лікуз, запроданців, іуд. Але не падайте духом... Наша армію обов'язково принесе нам визволення. Це так же неминуче, як схід сонця,

як прихід весни” [2, с. 107]. Читач розуміє як міняється життя селян протягом одного року: від спокійного до розпуску колгоспу.

Сюжет повісті будується на яскравих психологічних епізодах: страта Івана Царського, вбивство діда Антіна, побиття Василька та ін. Розкриваючи внутрішній світ героїв через дії і їх учинки, письменник домагався найвищої майстерності у виконанні характерів. Головні герої Летюка – це люди вкорінені: або у своєму роді, чи землі, чи історії. Психологічний аналіз став одним із головних способів художнього дослідження людини у творчості Летюка.

Письменник показує, якою величезною ціною була завойована перемога у Великій Вітчизняній війні та хто був справжнім героєм цієї війни. Так знаходить своє вивершення трагічна концепція війни Є. Летюка. Письменник поставив свого героя у напругу, яка створена технічними засобами знищення людини світової війни. Автор навмисне обирає за свого героя не інтелігента, що вихований на гуманістичних ідеалах і з самого початку розуміє сутність подій, а типового українського хлопчика, якого саме обставини спонукали до прозріння. Таким чином, глибинний обставинний конфлікт включав у себе елементи внутрішньо-психологічної боротьби, пошуку героєм нової, більш активної, спрямованої на захист гуманістичних цінностей позиції.

Список використаної літератури

1. **Кодак М.** Поетика як система : [літ.-крит. Нарис]. – 2-ге вид., доповнене / М. Кодак. – Луцьк : „ПВД Твердиня”, 2010. – 176 с.
2. **Летюк Є.** Пароль довір'я / Є. Летюк. – Донецьк : Донбас. – 1974. – 174 с.

Обухова І. Є. Людина і війна в повісті Є. Летюка „Рік, один тільки рік”

Стаття присвячена аналізу повісті Є. Летюка „Рік, один тільки рік” з точки зору сприйняття головним героєм жахливих подій Великої Вітчизняної війни. Розкрито ідейно-тематичну особливість твору письменника. Актуальність дослідження вмотивована недостатнім вивченням творчого доробку Є. Летюка. Євген Летюк один із представників шістдесятництва. Характерним для його повісті є те, що він поставив у центр уваги проблеми особистості, її ролі в суспільстві та духовно-морального потенціалу. Автора цікавить життя звичайно людини, що не ставить його персонажів на ідеологічні засади, як цього вимагав соцреалізм. Традиційні образи в поезиці сусідять із такими незвичними шахтою, шахтарем, геологом, атомом та ін. Завдяки наявності у повісті елементів натуралістичної та сюрреалістичної поезики автор відобразив воєнні дії як найбільший злочин проти людства. Позиція Є. Летюка у ставленні до війни багато в чому суголосна з позицією представників літератури „втраченого покоління”.

Ключові слова: війна, смерть, сюрреалізм.

Обухова И. Е. Человек и война в повести Е. Летюка „Год, один только год”

Статья посвящена анализу повести Е. Летюка „Год, один только год” с точки зрения восприятия главным героем ужасных событий Великой Отечественной войны. Раскрыто идейно-тематическую особенность произведения писателя. Актуальность исследования мотивирована недостаточным изучением творческой наработки Е. Летюка. Евгений Летюк один из представителей шестидесятництва. Характерным для его повести является то, что он поставил в центр внимания проблемы личности, ее роли, в обществе и духовно морального потенциалу. Автора интересует жизнь обычно человека, который не ставит своих персонажей на идеологические принципы, как этого требовал соцреализм. Благодаря наличию в повести элементов натуралистической и сюрреалистической поэтики автор отобразил военные действия как наибольшее преступление против человечества. Позиция Е.Летюка в отношении войны во многом созвучная с позицией представителей литературы „потерянного поколения”.

Ключевые слова: война, смерть, сюрреализм.

Obukhova I. E. Man and War at the Novel „Year, just one year” by E. Letyuk

The article is devoted to analysis of the tale by Letyuk from the standpoint of the perception by the main character of the terrible events of the World War II. Due to presence of the elements of naturalistic and surrealism poetics the author described military events as the greatest crime against mankind. The attitude of Letyak to this war is conformable to the position of the representative of the „lost generation” literature. Yevhen Letyuk is one of representatives of 60 years of XX century. Characteristic of his prosaic works is that he put in a spotlight the problems of personality, its role, in society and spiritually moral to potential. An author is interested by ordinary days, that does not put his characters on ideological principles. Beauty and true is combined in the aesthetically beautiful ideal of poet. Traditional offenses of heart, sun, fire, bread, tree, bird, in poetics are bordered with such unusual in a lyric context as mines, miners, atom etc. Post WW II occupies an important place in the work of E. Letyuk. The most important for human is his life. Detailed work is occurring within one year: the author shows village life during the Great Patriotic War. The narration at the book is one of the main characters of the story. Author describes the biggest trouble in the world. Heroism, conscience, honor, loyalty to the state – these issues affect the writer. But one of the main themes is the theme of heroism. And the writer is interested not so much its external manifestation, as is the way in which a

person comes to heroism, self-sacrifice, why in the name of what makes a heroic act.

Key words: War, death, surrealism.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2013 р.

Прийнято до друку 27.09.2013 р.

Рецензент – канд. філол. н., проф. Пінчук Т. С.

УДК 821.02:028.6

Н. М. Павлюх

ГЕНЕТИКО-ЕВОЛЮЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ЧИТАЧА

Проблема читача сягає своїм корінням сивої давнини. І з упевненістю можна сказати, що надбання митців кожної епохи, певним чином, заклали підвалини сучасного розуміння ролі читача в літературному просторі. Серед українських науковців, які стверджують, що постать читача виникає біля самих початків художнього твору можна назвати М. Ігнатенка, Г. Сивоконя, серед російських – В. Прозорова, Ю. Борева, А. Большакову.

Метою дослідження є висвітлення передумов, які спричинили зміни в статусі читача. Для реалізації мети у розвідці ставляться такі завдання: аналіз трьох періодів європейського літературного простору та виявлення в них поняття „читач”.

Предметом дослідження є поняття „сприймання” та „читач”, які стали найважливішими проблемами сучасного літературознавства. Об’єктом і водночас матеріалом дослідження є система праць і вчень представників античності Арістотеля та Горація, класицизму – Нікола Буало та романтизму – Йозефа Герреса. Теоретичне значення роботи визначається тим, що основні положення дослідження доповнять і водночас сприятимуть подальшій розробці проблеми читача.

Загальновідомо, що літературний процес складається з цілої низки ланок, взаємопов’язаних і взаємопроникаючих одна в одну, зміна одного ланцюжка призводить до змін іншого і відповідно відбуваються зміни в літературі загалом. С. Аверінцев – відомий російський літературознавець, дослідник пізньої античності – у своїй вступній статті до книги „Поетика давньогрецької літератури” (1981) окреслює ці зміни в літературі в історичному аспекті і виділяє такі періоди європейського літературного процесу:

1) „дорефлективно-традиціоналістський, які подолали греки в V – IV ст. до н. е.